

Posudek diplomové práce
Bc. Pavla Vidanová:
Princip společné, ale diferencované odpovědnosti
v kontextu klimatických změn
Fakulta humanitních studií University Karlovy
katedra sociální a kulturní ekologie, 2011

Úvod

Princip či zásada společné (zesíleně vyjádřeno i „sdílené“), ale diferencované odpovědnosti (dále jen „CBDR“ [*common but differentiated responsibility*]), formulovaný poprvé takto explicitně relativně pozdě až v roce 1992 na Konferenci o životním prostředí a rozvoji v Riu de Janeiro, zato hned ve dvou dokumentech, jak správně uvádí diplomantka (str. 3), je skutečně jedním z nejvýznamnějších principů trvale udržitelného rozvoje a v jistém smyslu by jeho důsledné uplatnění znamenalo vyřešení geopolitické kvadratury kruhu udržitelného rozvoje. Platí to v celé řadě významových a v důsledku zcela praktických rovin; přesto je zmíněný princip na rozdíl od jiných, jež jsou nejen hlášány, ale někdy i prakticky uplatňovány (princip prevence, princip vysokého stupně ochrany, princip znečišťovatel platí a řada dalších) obecně zanedbávaný, nepochopený a mylně interpretovaný. Téma, které si diplomantka Bc. Pavla Vidanová dobrovolně zvolila, proto pokládám za velmi důležité a do diplomové práce jsem vkládal nemalá očekávání.

1. Obsahová stránka

Autorka se rozhodla zkoumat CBDR jednak teoreticky, tedy vyložit jeho vznik, uplatnění a smysl rešerší a analýzou relevantních textů, jednak provést výklad smyslu a použití v některé z nepřeberného množství aplikačních rovin, kde šťastně zvolila jeden z nejdůležitějších globálních problémů vůbec, totiž problém globálních změn klimatu (dále jen „GW“ [*global warming*]). Pětidílné rozvržení práce a podrobně strukturovaný obsah tomuto záměru dobře odpovídají: úvod, teoretická část, metodika, analýza dokumentů (praktická část), dvojí závěr (diskuse, přínos). Je zřejmé, že projekt diplomové práce byl pečlivě promyšlen a také beze zbytku naplněn, ač vlastní práce samozřejmě přinesla nepředpokládané fazety problému a otázky k zodpovězení. Tuto pochvalu je nutné nepatrně rozředit výtkou, že projekt není přílohou diplomové práce, což je od letošního roku na katedře pravidlem (diplomantka by jej mohla předložit jako dodatečný podklad k obhajobě).

Úvod začíná poněkud obráceně nikoli obecným principem, ale konkrétní aplikační materií (GW), k jejímuž výkladu je velmi vhodně použito Jesinghausovo schéma DPSIR a kde se autorka ve velké stručnosti vyrovnává s fyzikálně chemickou a klimatologickou stránkou jevu vcelku správně a hlavně názorně (drobnosti: na tepelném záření směrem od povrchu Země do atmosféry se podílejí všechny původní vlnové délky; hodnota GWP je dána i dobou, za niž se rozpadne nebo uvolní). Od GW však text plynule přechází vtipným modelem politické rozhodovací situace (str. 2) přes velmi náležitě definovaný fenomén globálního problému k obecné problematice CBDR a k záměrům práce včetně jasného vymezení souvisejících okruhů, jimiž se však práce meritorně nezabývá.

Teoretická část rozebírá zásadu CBDR jak historicky, tak synchronně v jednotlivých rovinách a s využitím dobře zvolené literatury.

Kapitola „Metodika“ je poměrně obsáhlá, protože zahrnuje zvolené metody řešení a jejich podrobný popis, zdůvodnění volby a formulace celkem tří výzkumných otázek a návrh podoby, „designu“ výzkumu.

„Praktická část“ pochopitelně již opisem slova „empirický“ naznačuje, že se nejedná o klasický empirický výzkum, ale o přísně tematicky zaměřenou analyticko-syntetickou interpretaci dokumentů. Jejich volbu, resp. selekci, by měla autorka podrobněji zdůvodnit (viz závěr posudku).

Práce končí tradiční diskusí výzkumných otázek a odpovědí na ně a vyhodnocením závěrů.

2. Práce s literaturou

O volbě analyzovaných textů viz poznámky výše i níže. Literaturu k tématu je nutné rozdělit do dvou skupin: k principu CBDR a jeho politickým a ekonomickým předpokladům a ke globálním změnám klimatu. V prvním případě volila autorka výběrově, ale velmi správně a např. ku prospěchu věci čerpala i z titulů reprezentujících okruh environmentalismu „nepřátelský“ (neoliberální paradigma – Holman); nezpochybnitelná je volba Rawlse. Ke GW je pochopitelně okruh možných zdrojů (pravděpodobně) konečný, leč nespočetný. Postačí proto uvést, že použité zdroje jsou mimo pochybnost relevantní, autorkou dobře pochopené a vedoucí k jasnému výkladu problematiky.

Literaturu metodologickou zvolila autorka instrumentálně v nejlepším slova smyslu (tzn. na rozdíl od mnoha jiných prací metodu opravdu použila a dosáhla průkazných výsledků). Anglicky psanou literaturu nevolí Vidanová jako důkaz cizojazyčné gramotnosti, ale pro potřeby práce, neboť cizí jazyk jí zjevně potíže nečiní. Dokladem je např. pěkná ilustrace charakteristických nedorozumění, jež se často projevují v ne zcela adekvátním překladu, uvedená v poznámce pod čarou na straně 22, kde se správně doporučuje překládat „pressure“ skutečně jako „tlak“ (nebo dokonce zátěž), nikoli jako „elegantnější“, ale věcně mylné „důraz“.

Pavla dobře vybírá a vyhodnocuje i internetové zdroje; se všemi zdroji pracuje kvalifikovaně, cituje i interpretuje přesně. Poznatky, ale i výsledky vlastních rozborů dovede (až na několik málo souvětí potvrzujících pravidlo) velmi srozumitelně převyprávět a hlavně metodicky neochvějně směřuje k naplnění titulního záměru práce, v čemž se snad projevilo i vedení školitelem, zatímco preciznost zpracování a analýz vykazovala diplomantka už v celém průběhu studia. Drobnou výjimku představuje text „Globální a regionální problematika vztahu člověka k jeho životnímu prostředí“, který byl řádně publikován a dokonce i přetištěn; je však chybou školitele, že jednak publikuje málo a jednak poskytl tento i nepublikované studijní texty diplomantce v elektronické podobě, aniž by obě rozlišil...

3. Formální stránka

Celkem 83 strany velmi hutného vlastního textu s nevelkým doprovodným materiálem (abstrakty česky i anglicky, seznam zkratk, seznam literatury; chybí projekt), čtyři převzaté, ale velmi ilustrativní grafy, tři vlastní (s využitím podkladů) tabulky v úhrnu plně odpovídají požadavkům na diplomovou práci. Tabulky a grafy jsou vždy zcela účelně zařazeny a komentovány v textu a dokumentují dobře hlavní výkladovou linii. Rovněž typograficky je svazek pro pohodlí čtenáře upraven jednoduše a účelně.

Práce není zcela prosta překlepů a chyb; řídké stylistické neobratnosti jsou vesměs zaviněny snahou o zachycení složité komplexity na malém prostoru.

Překlepy:
„Umluvy“ (str. 41), „kódovaní“ (str. 44), „...v relevantní sektorech...“ (str. 60), „Třetí příspěvkem...“ (str. 73), „je používám“ (str. 80).

Chyby:
„pochází“ „nachází“, „promíjí“, „přehlíží“, „vyvíjí“ ve 3. os. plurálu (slovesa 4. třídy, vzor sází...; např. str. 2, 8, 14, 45) – aniž bych to specificky prověřoval, pravděpodobně tak autorka alespoň činí důsledně.

nadbytečné „však“ na str. 11

„opomínány“ namísto „opomíjeny“ (str. 83)

chybná interpunkce:

„...i v tomto, českém textu.“ (str. 3)

„Chudí, tedy rozvojové země však mohou...“ (str. 23)

„...subjekt je odpovědný i když neexistuje důkaz...“ (str. 26)

Rukopis je kultivovaný a odborně přesný, včetně terminologie (drobné výjimky: ojedinele se objeví stylisticky či věcně poněkud nepřesná formulace – nepochopil jsem: „Princip rovnosti (equality) vychází z přesvědčení, že všichni by měli mít stejná práva a povinnosti, princip rovnosti lze tedy obhajovat odkazem na princip suverenity.“ míněno jako popření suverenity? [str. 24]).

4. Celkové hodnocení

Úvodem malé polemiky. Na str. 35 se správně uvádí, že ekonomický pilíř má status prostředku (– uspokojení lidských potřeb); úvaha o tocích by však, aby předešla nedorozumění, vyžadovala podrobnější popis a diskusi, protože na toky klade obecně důraz neoliberalní ekonomie a zohledněním limitů životního prostředí je na ní založená environmentální ekonomie, k níž tvoří „tvrďší“, ale daleko větší mírou politické regulace rámovaný stupeň tzv. „ekologická“ ekonomie, jež pečuje především o všechny druhy kapitálu – tedy i o (veřejné) statky. Na str. 36 je pak s náležitým využitím jak celého předchozího rozboru, tak bezprostředně předcházející citace principu CBDR charakterizován jako prostředek i možný cíl. Ve výčtu pak chybí snad jen dvojí: CBRD může být také prostředkem (a z jiného úhlu cílem) v řešení problémů ochrany přírody a krajiny (spor o předmět péče: zásadně spor mezi ekosystémy a procesy, mezi jednotlivými vědními obory pak konkrétně o fenomén [druh organismu], který je předmětem ochrany). Tato problematika však samozřejmě není tématem diplomové práce. Podobně je CBDR nástrojem k řešení rozdílnosti paradigmatických přístupů ke kulturní krajině (divočina, krajinnotvorné procesy, krajinný ráz, kulturní dědictví) a nejobecněji k řešení geopolitických problémů včetně environmentálních. Právě tento rozbor je také v celé teoretické části stručně, ale velmi kvalifikovaně proveden s využitím kombinace politologického a ekonomického instrumentária.

Drobné nepřesnosti: „V Deklaraci z Johannesburgu není zmíněn pojem společná, ale diferencovaná odpovědnost, ani jiné principy trvale udržitelného rozvoje, lze se však domnívat, že ohledně těchto principů panuje shoda s Deklarací z Ria.“ (str. 49) Deklarace i Plán implementace se implicitně, ale i výslovně (Paragraf 1, 5, název celé čtvrté části atd.; resp. § 1 PI) hlásí ke strategii udržitelného rozvoje, dokonce jako k jediné realistické strategii; souhlas s jeho principy (bez nároku na jejich naprostou úplnost) formulovanými na předchozí konferenci v Riu lze proto důvodně považovat za víc než pouhou domněnku. Plán implementace ovšem konstatuje v § 2 velmi důrazně a jmenovitě: „Za tímto účelem (rozvíjení úspěchů po Riu, pozn. aut.) se zavazujeme podniknout konkrétní kroky a opatření na všech úrovních a posílit mezinárodní spolupráci s ohledem na zásady z Ria de Janeiro, včetně zásady společné, ale diferencované odpovědnosti, jak stanoví zásada 7 Deklarace z Ria de Janeiro o životním prostředí a rozvoji (zvýrazněno autorem posudku). Předmětem analýz jsou samozřejmě dokumenty týkající se GW; přesto by diplomantka mohla zdůvodnit, proč Plán implementace pominula (vedle celkem logického konstatování jisté symetrie: z obou konferencí vybírá jen deklarace obsahující základní principy – zásady; při konzultacích jsme

se zaměřovali na strategii trvale udržitelného rozvoje obecně, bez jmenovitého důrazu na jednotlivé dokumenty).

Závěr vstupních polemik: Pavla Vidanová prokazuje velmi dobré zvládnutí jak ekonomické teorie (veřejný statek, Pareto efektivita, alokace zdrojů a kapitálu, vyhledávání renty, ochota platit atd. atd.), tak diskursu politologického. To vše provádí „neškolsky“ neokázale, píše skutečně o předmětu svého zájmu, nikoli samoúčelně. Analýzu dokumentů považuji za velmi zdařilou, v některých případech za vynikající (srv. např. rozbor notoricky známého „kmenového textu žánru“, Deklarace z Ria – interpretace řady zásad (9, 8, 4) a celku (např. horizontální i vertikální L – R – G osy) svědčí o dokonalém porozumění strategii udržitelného rozvoje, aniž by byla pojednána tradičním absolventským způsobem, který již v některých diplomových pracích takřka obtěžuje.

Metodickou část samu o sobě pokládám za mimořádně zdařilou z několika důvodů. Pavla dobře rozumí zvolené metodě a přesně s ní čtenáře seznamuje; metoda je volena tak, aby vedla k zodpovězení předem položených výzkumných otázek, ale autorka se neopomene před zahájením analýz zpětně ujistit, že formulace otázek je kompatibilní s metodou (str. 39); a konečně pečlivě připraví i „design výzkumu“. Bylo by jistě možné položit i řadu poněkud odlišných výzkumných otázek, ale velmi pravděpodobný na počátku výzkumu a průkazný na jeho konci je fakt, že ty položené splnily dva hlavní cíle: pomohly do detailu projasnit zkoumaný pojem CBRD a pečlivě otestovaly podoby jeho ne/uplatňování v politické praxi.

Za příkladné pokládám rozdělení Závěru do dvou částí. V první autorka zodpovídá své výzkumné otázky a přitom již diskutuje relevanci svých zjištění, ve druhé se zamýšlí nad přínosem své práce obecněji (z teoretického, věcného i procesálního [„taktického“ – např. rozlišení inkluzivních a exkluzivních vlastností] hlediska).

Přes nesporně dobře odvedenou práci navrhuji diplomantce, aby při obhajobě ještě výslovně zdůvodnila výběr a selekci dokumentů (pokud nemá zdůvodnění obsaženo již v úvodní prezentaci). Jako „volitelné“ téma pro snazší rozhodování komise by mohla ve světle CBDR krátce diskutovat referenční hladinu České republiky pro plnění Kjótského protokolu, tedy rok 1990.

Shrnutí hodnocení

Vedle výborně analyzovaných textů vidím hlavní přínos práce ve dvou okruzích. První tvoří dlouhá řada dílčích, ale významných postřehů a zjištění. Na omezeném prostoru uvádím pro ilustraci další příklad: velmi správně zdůrazněný motivační efekt sektorálního přístupu, kdy individuální řešení (míněno na úrovni jednotlivých států, v podobě strategií dvojího vítězství) jsou jednak opravdu diferencovaná, tentokrát kvalitativně, za druhé v kladném slova smyslu tržně kompatibilní a do třetice v planetárním globálním úhrnu jednotlivých zemí a regionů komplexní.

Za ještě důležitější pokládám nezpochybnitelný důkaz, že teorie trvale udržitelného rozvoje (např. uplatňování jeho zdánlivě relativně jednoduchých, ale obtížně domyslitelných principů) se může stát reálným nástrojem řešení globálních i regionálních problémů planety.

Z uvedených důvodů **doporučuji předloženou diplomovou práci k obhajobě a navrhuji hodnocení výborně s 18 body.**

Praha 15. března 2011

PhDr. Ivan Rynda